

Kvalitetssikring af behandlingen med antipsykotisk medicin

Baggrund

Behandling med antipsykotisk medicin skal som alt andet medicin følges nøje. I forhold til netop antipsykotisk medicin er der dog særlig grund til at være opmærksom. For det første fordi mange af de antipsykotiske præparater er meget potente og dermed kan udgøre en risiko for patienten, hvis ikke effekt, bivirkninger og interaktioner løbende monitoreres i behandlingsforløbet. For det andet fordi det oftest er de kroniske psykiatriske patienter i langvarige forløb, der tegner sig for det største forbrug af antipsykotisk medicin. Erfaringerne viser, at netop denne svært behandlelige patientgruppe ofte har meget vanskeligt ved selv at søge hjælp og på anden vis tage vare på sig selv. Set ud fra et patientsikkerhedsperspektiv er der således god grund til nøje at følge forbruget af antipsykotisk medicin.

Glostrup-sagen fra forsommeren 2012 og Sundhedsstyrelsens rapport "Tilsyn med medicineringen på landets botilbud, plejecentre og plejehjem"¹ fra efteråret 2012 har bidraget til et øget fokus på den medicinske praksis i forhold til behandling med antipsykotika. Med afsæt heri er der de foregående to år gennemført en række interne undersøgelser i Psykiatri og Social i Region Midtjylland, som har vist, at de samme problemstillinger ikke har kunnet genfindes i Region Midtjylland. Konklusionerne fra disse undersøgelser er samlet i de to foregående årsrapporter.

Denne årsrapport er således den tredje i række og adskiller sig fra de forrige ved at udvide datagrundlaget for de indlagte patienter betragteligt. Hvor de foregående årsrapporter var baseret på en tværsnitsanalyse for én given dag, så indbefatter denne årsrapport en analyse af *samtlig*e administrationer af antipsykotisk medicin blandt indlagte patienter på alle hospitaler i Region Midtjylland i 2014.

Den foregående årsrapport indbefattede et afsnit vedr. analyser af udstedte recepter på antipsykotisk medicin. Eftersom der er iværksat en række initiativer i regi af Nære Sundhedstilbud som afdækker dette område vil dette ikke blive behandlet i denne årsrapport.

Indledningsvis følger først et par centrale betragtninger om behandling med antipsykotisk medicin.

¹ Tilsyn med medicineringen på landets botilbud, plejecentre og plejehjem:
<http://www.sst.dk/publ/Publ2012/08aug/TilsynMedicinBostedPlhvjv1.pdf>

Lidt om antipsykotisk medicin

Det er primært patienter, der lider af skizofreni og andre psykotiske tilstande, der behandles med antipsykotisk medicin, og medicin er blot ét blandt flere elementer i den samlede behandlingsstrategi for disse patienter. Blandt de øvrige behandlingstiltag spiller særligt samtale og psykoterapi, psykoedukation, adfærdsmæssige og miljømæssige tiltag, samt aktiv inddragelse af pårørende, en afgørende rolle i den samlede behandling af patienten.

Antipsykotisk medicin virker ved at fjerne eller mindske symptomer som hallucinationer, vrangforestillinger og akut angst. Den beroligende og angstdæmpende virkning indtræder almindeligvis indenfor få timer, mens den antipsykotiske effekt først indtræder efter flere dage eller uger, alt afhængig af det enkelte antipsykotiske præparat.

Virkingen af antipsykotisk medicin varierer som alle øvrige medicinske præparater fra patient til patient. Det betyder, at den medicin, som virker på en patient, ikke nødvendigvis har samme effekt på en anden patient. Dette skyldes, at kroppens evne til at omsætte medicinen varierer. Personlige forhold som alder, vægt, helbreds- og ernæringstilstand samt genetiske forhold har stor betydning for, hvorledes medicin (og andre stoffer) omsættes i kroppen. Virkingen af antipsykotisk medicin kan ikke blot variere meget fra patient til patient, men også fra et tidspunkt i sygdomsforløbet til et andet. Mens nogle patienter bliver symptomfri, så oplever andre patienter dermed kun ringe effekt af medicinen. Behandling med antipsykotisk medicin tilrettelægges derfor altid individuelt, således at doseringen bliver optimal i forhold til den enkelte patient.

Både patientens, de pårørendes og lægens ønske om behandling af de pinefulde og invaliderende symptomer står i stærk kontrast til den varierende virkningsgrad af den antipsykotiske medicin. Der kan derfor opstå en fælles forventning om, at medicinen kan udrette mere, end den reelt kan. Risikoen ved denne "terapeutiske optimisme" er, at patienten behandles med flere slags antipsykotisk medicin (kombinationsbehandling) eller høje doser, selvom virkingen er marginal. Nyere dansk og international forskning kan ikke påvise en øget dødelighed hos patienter, der behandles med flere slags antipsykotisk medicin; men det giver en øget risiko for udvikling af bivirkninger.

De nationale rekommandationer (anbefalinger) og vejledninger for dosis af de enkelte antipsykotiske medicinske præparater baserer sig næsten udelukkende på forskning om og erfaringer fra den *velbehandlede* patient, der opnår en næsten symptomfri tilstand. Dette skyldes, at de sværest syge patienter oftest ikke er i stand til at afgive informeret samtykke til at medvirke i forskningsprojekter. Derfor har man reelt ikke mulighed for at kortlægge, hvilken dosis de sværest psykotiske og forpinte patienter kan og bør behandles med. Vejledningernes angivelse af dosis *kan* således vise sig at være utilstrækkelig i forhold til de mest syge patienter.

Behandlingsresistente patienter, som ikke oplever en symptomfri tilstand ved behandling med ét antipsykotikum, kan i nogle tilfælde opleve en større effekt med medicinsk kombinationsbehandling (også betegnet polyfarmaci). Medicinsk kombinationsbehandling dækker over samtidig behandling med mere end ét (antipsykotisk) medicinsk præparat². Behandling med to eller flere typer antipsykotisk medicin kan med andre ord være udtryk for god kvalitet i den medicinske behandling af særligt behandlingsresistente patienter. Indtag af to eller flere typer medicin samtidigt kan imidlertid også medføre, at præparaterne forstærker eller reducerer hinandens virkning (interaktion). Ligeledes kan de forstærke eller reducere hinandens bivirkninger. Det betyder, at medicinsk kombinationsbehandling er en specialopgave, som kræver indgående kendskab til de forskellige former for antipsykotisk medicin. Ved brug af medicinsk kombinationsbehandling tilrådes hyppige brug af Terapeutisk Drug Monitorering (TDM), hvormed medicinens virksomme stof kan måles og monitoreres via blodprøver.

Den varierende evne til at omsætte medicinen i kroppen betyder, at nogle patienter vil have behov for mere antipsykotisk medicin end andre for at opnå samme virkning. I visse tilfælde med doser, der overstiger de rekommanderede doser, eller med flere typer af antipsykotisk medicin (kombinationsbehandling). I sådanne tilfælde beror den medicinske behandling på en konstant balancegang mellem pinefulde og invaliderende symptomer på den ene side og bivirkninger ved den medicinske behandling på den anden side. Patienterne skal aldrig have mere medicin end nødvendigt. På den anden side er medicinsk 'underbehandling' også uetisk, da det kan lede til forlænget sygdom og forpinthed hos patienterne, hvilket i sidste ende kan betyde, at fysisk magtanvendelse som eksempelvis bæltefiksering bliver en nødvendighed. Høje doser eller kombinationsbehandling er med andre ord ikke nødvendigvis lig med overmedicinering, men kan være et nødvendigt valg for at undgå invaliderende eller livstruende symptomer.

Iværksatte initiativer på baggrund af seneste årsrapport

Med afsæt i Medicinrapporten fra sidste år ("Kvalitetssikring af behandling med antipsykotisk medicin 2014") blev der iværksat 4 konkrete initiativer med henblik på at kvalitetssikre behandlingen med antipsykotisk medicin. Status for de 4 projekter er som følgende:

² Foruden flere typer medicin kan også naturlægemidler, stærke vitaminer, mineraler og enkelte fødevarer være en del af en medicinsk kombinationsbehandling.

1) Kortlægning af borgere i primær sektor, som er i behandling med doser af antipsykotisk medicin, der afviger fra de nationale rekommandationer

I regi af Nære Sundhedstilbud iværksættes en undersøgelse, der skal kortlægge de nærmere omstændigheder for de patienter i primær sektor, der er i antipsykotisk behandling som afviger fra de nationale rekommandationer. Undersøgelsen indbefatter deltagelse af praktiserende læger, psykiatere, farmakologer og farmaceuter.

2) Fortsat fokus på medicingennemgang

Medicingennemgang er fortsat et centralt element i behandlingen af den psykiatriske patient. Dataudtræk fra den Elektroniske Patientjournal viser, at der gennemføres i omegnen af 1.000 medicingennemgange om måneden i psykiatrien i Region Midtjylland. Dette vidner om, at disciplinen "medicingennemgang" er blevet en velintegreret del af det psykiatriske behandlingsforløb i regionen. Dette fokus fastholdes i psykiatrien.

3) Identificering af patienter og borgere med et komplekst medicineringsbehov

I behandlingspsykiatrien anvendes redskabet "Farmakologisk Risikoscreening" løbende med henblik på at identificere de patienter, som har den mest komplekse medicinprofil. Denne praksis fastholdes, således at det til stadighed sikres, at de mest komplekse medicinske kombinationer vurderes af de mest kyndige specialister.

I primær sektor er der i regi af Nære Sundhedstilbud iværksat to initiativer (punkt 1 og 4), som begge indbefatter, at patienter med et komplekst medicineringsbehov identificeres.

4) Forbedret adgang til specialviden om antipsykotisk medicin i primær sektor

I regi af Nære Sundhedstilbud er projektet "Kvalitetsudvikling af behandling med borgere med antipsykotisk medicin i Region Midtjylland" iværksat. Formålet med dette projekt er at understøtte de praktiserende læger i den antipsykotiske behandling af de mest udsatte borgere. Som led i dette projekt oprettes et regionalt medicinteam bestående af farmakologer, psykiatere, praktiserende læger og farmaceuter.

Antipsykotisk medicin blandt indlagte patienter i Region Midtjylland

Anvendelsen af antipsykotisk medicin på hospitalerne i Region Midtjylland monitoreres løbende fra centralt hold via udtræk fra medicinmonitoreringssystemet. Der er i løbet af 2014 lavet udtræk hver måned. De patienter, der er blevet identificeret med en behandling, som fraviger de nationale rekommandationer, er efterfølgende slået op i den Elektroniske Patientjournal, hvor bevæggrunde og omstændigheder er undersøgt. Der er ikke på noget tidspunkt identificeret tendenser eller mønstre, der har krævet yderligere undersøgelse.

Af nedenstående tabel 1 fremgår det, at der er blevet administreret 215.078 dagsdoser³ antipsykotisk medicin blandt indlagte patienter i Region Midtjylland fra 1. januar 2014 til 31. december 2014. Tabellen viser også, at:

- 8.239 unikke patienter i løbet af 2014 har været i behandling med antipsykotika i Region Midtjylland. 3.675 af de 8.239 patienter har været i behandling i psykiatrien, mens 4,564 patienter har været i behandling med antipsykotika på et somatisk hospital/hospice.
- 170.807 af de 215.078 dagsdoser af antipsykotisk medicin er administreret i psykiatrien, mens 44.271 dagsdoser er administreret på et somatisk hospital/hospice.
- 1.369 af de 215.078 dagsdoser af antipsykotisk medicin overstiger de nationale rekommandationer. 1.325 af disse er administreret i psykiatrien, mens 44 er administreret på somatiske hospitaler. Der var i løbet af 2014 ingen doser af antipsykotisk medicin på Hospice i Region Midtjylland, der overstiger de nationale rekommandationer.
- I alt 104 unikke patienter har i 2014 været i behandling med en dosis af antipsykotisk medicin, der overstiger de nationale rekommandationer. 86 af disse har fået medicinen administreret i psykiatrien. 18 har fået medicinen administreret på et somatisk hospital.

³ Den enkelte patients samlede indtag af et givent antipsykotisk præparat for en given dag udgør patientens dagsdosis for det pågældende antipsykotika.

Tabel 1: Doser af antipsykotisk medicin blandt indlagte patienter på hospitaler og hospice i Region Midtjylland i perioden 1. januar 2014 til 31. december 2014

Hospital/Hospice	Antal unikke pt. i behandling med antipsykotika (fast medicin + p.n. medicin ⁴)	Antal dagsdoser af antipsykotisk medicin (fast medicin + p.n. medicin)	Antal dagsdoser af antipsykotisk medicin der overstiger de nationale rekommandationer (fast medicin + p.n. medicin)	Antal unikke patienter med en eller flere dagsdoser af antipsykotisk medicin der overstiger de nationale rekommandationer (fast medicin + p.n. medicin)
Anker Fjord Hospice	116	1.817	0	0
Hospice Djursland	142	1.976	0	0
Hospice Søholm	91	1.253	0	0
Hospice Limfjorden	77	924	0	0
Hospitalsenheden Horsens	430	2.733	0	0
Aarhus Universitetshospital	1.143	10.609	7	7
Hospitalsenheden Midt	860	11.618	19	4
Hospitalsenheden Vest	1.093	9.597	15	4
Hospitalsenheden Randers	612	3.744	3	3
Psykiatrien	3.675	170.807	1.325	86
Total	8.239	215.078	1.369	104

Kilde: Dataudtræk fra medicinmodulet i MidtEPJ

⁴ P.n. medicin er medicin som ikke gives fast, men efter behov.

Ovenstående gennemgang viser, at der er flere unikke patienter, der har været i behandling med antipsykotisk medicin på et somatisk hospital/hospice end i psykiatrien i løbet af 2014. Forklaringen på denne umiddelbart lidt overraskende konklusion er, at ordinationen ofte er opstartet i behandlingspsykiatrien, ved den praktiserende læge eller ved en praktiserende speciallæge i psykiatri, og at den somatiske afdeling eller hospice blot administrerer patientens allerede ordinerede medicin under indlæggelsen.

Hvor størstedelen af de unikke patienter i behandling med antipsykotika kan findes i somatisk regi, er antallet af dagsdoser af antipsykotisk medicin til gengæld væsentligt højere i psykiatrisk regi. Dette med afsæt i hyppigere og længere kontakter i psykiatrien. I alt er knap 80 % af administrationerne af antipsykotisk medicin blevet foretaget i psykiatrien, mens lidt mere end 20 % af administrationerne fandt sted på et somatisk hospital/hospice.

Andelen af doser af antipsykotisk medicin, der overstiger de nationale rekommandationer, udgør en meget lille del. Det er således kun 0,6 % af de samlede dagsdoser, der overstiger de nationale rekommandationer. Ydermere viser en nærmere gennemgang af doserne, at langt størstedelen kun ligger marginalt over de nationale rekommandationer. Dette indikerer, at der ikke kan påvises generelle problemstillinger i forhold til dagsdoser af antipsykotisk medicin.

Ovenstående viser også, at de i alt 1.369 dagsdoser af antipsykotisk medicin, der overstiger de nationale rekommandationer, er fordelt på relativt få patienter (104 patienter). Det betyder også, at disse patienter i *gennemsnit* har fået en sådan dagsdosis flere gange. Enkelte svært syge og meget behandlingskrævende patienter står dog for en særlig stor andel af de 1.369 dagsdoser. For eksempel har to patienter fået mere end 600 dagsdoser, der ligger marginalt over rekommandationerne. Her er tale om to patienter med dom til behandling, som har været indlagt hele 2014. De har i store dele af året været i behandling med henholdsvis 35-45 mg. Aripiprazol (max dosis 30 mg) og 50 mg Olanzapin (max dosis 40 mg.). Fælles for de to patienter er, at der er tale om behandlingsresistente patienter med langvarige forløb i psykiatrien, og hvor den medicinske behandling varetages af en speciallæge i psykiatri.

Med afsæt i de 86 patienter som i psykiatrien har været i behandling med doser af antipsykotisk medicin, der overstiger de nationale rekommandationer, fremgår det af nedenstående tabel 2, hvor ofte en sådan medicinering har fundet sted⁵:

- 30 af de 86 patienter har kun én gang været i behandlingen med en dosis af antipsykotisk medicin, der overstiger de nationale rekommandationer.
- 37 af de 86 patienter har mellem 2 og 10 gange været i behandling med en dosis af antipsykotisk medicin, der overstiger de nationale rekommandationer. De 37 patienter har tilsammen modtaget 189 behandlinger med antipsykotisk medicin, hvor dosis overstiger de nationale rekommandationer.
- 19 af de 86 patienter har mere end 10 gange været i behandling med en dosis af antipsykotisk medicin, der overstiger de nationale rekommandationer. De 19 patienter har tilsammen modtaget 1.106 behandlinger med antipsykotisk medicin, hvor dosis overstiger de nationale rekommandationer.

Tabel 2: Hyppighed af behandling med doser af antipsykotisk medicin over de nationale rekommandationer

Hyppighed	Antal patienter	Antal behandlinger
Patienter som 1 gang har fået en dosis af antipsykotisk medicin som overstiger de nationale rekommandationer	30	30
Patienter som 2-5 gange har fået en dosis af antipsykotisk medicin som overstiger de nationale rekommandationer	24	73
Patienter som 6-10 gange har fået en dosis af antipsykotisk medicin som overstiger de nationale rekommandationer	13	116
Patienter som mere end 10 gange har fået en dosis af antipsykotisk medicin som overstiger de nationale rekommandationer	19	1.106
Total	86	1.325

Kilde: Dataudtræk fra Medicinmodulet i MidtEPJ

For 72 af de 86 patienterne gælder, at de har været i behandling med en fast dosis af antipsykotisk medicin, som lå under de nationale rekommandationer. Her er det effektuerede p.n. doser af samme præparat, der på de pågældende dage har fået den samlede dagsdosis marginalt over de nationale rekommandationer.

I alt 14 patienter har været i en fast behandling med en dosis af antipsykotisk medicin, som overstiger de nationale rekommandationer.

⁵ Manglende dataadgang gør, at en lignende analyse ikke kan udføres i forhold til de 18 patienter der har været i behandling med doser af antipsykotisk medicin, der overstiger de nationale rekommandationer på somatisk hospital.

Kombinationsbehandling

Brugen af flere forskellige slags antipsykotisk medicin på samme tid kræver særlig opmærksomhed, idet summen af den samlede medicindosis kan øge risikoen for bivirkninger. Af nedenstående tabel 3 fremgår det, hvorvidt de 86 patienter der har været i behandling med doser af antipsykotisk medicin, som overstiger rekommandationerne, også har været i kombinationsbehandling. Heraf kan læses, at:

- 20 af de 30 patienter som én gang i 2014 har været i behandling med en dosis af antipsykotisk medicin, som overstiger de nationale rekommandationer kun var i behandling med dette ene antipsykotikum. 10 af de 30 patienter var i kombinationsbehandling med mere end et antipsykotika.
- Af de 47 patienter som har været i behandling med en dosis af antipsykotisk medicin, der overstiger de nationale rekommandationer, mellem 2 og 10 gange var de 10 af patienterne kun i behandling med dette ene antipsykotikum. 37 af de 47 patienter var i kombinationsbehandling med mere end et antipsykotika.
- 5 af de 19 patienter som har været i behandling med en dosis af antipsykotisk medicin, som overstiger de nationale rekommandationer mere end 10 gange, var kun i behandling med dette ene antipsykotikum. 14 af de 19 patienter var i kombinationsbehandling med mere end et antipsykotika.

Tabel 3: Kombinationsbehandling (86 patienter)

Hyppeghed af doser over de nationale rekommandationer	Antal patienter	Antal patienter i behandling med 1 antipsykotika	Antal patienter i behandling med mere end 1 antipsykotika (kombinationsbehandling)
Patienter som 1 gang har fået en dosis af antipsykotisk medicin som overstiger de nationale rekommandationer	30	20	10
Patienter som 2-5 gange har fået en dosis af antipsykotisk medicin som overstiger de nationale rekommandationer	24	7	17
Patienter som 6-10 gange har fået en dosis af antipsykotisk medicin som overstiger de nationale rekommandationer	13	3	10
Patienter som mere end 10 gange har fået en dosis af antipsykotisk medicin som overstiger de nationale rekommandationer	19	5	14

Kilde: Dataudtræk fra medicinmodulet i MidtEPJ

Ovenstående viser, at en mindre gruppe af patienter tegner sig for langt størstedelen af de doser af antipsykotisk medicin, der fraviger de nationale rekommandationer. Særligt 19 patienter skiller sig ud med mere end 10 dagsdoser af antipsykotisk

medicin, der fraviger rekommandationerne. Heraf har 14 samtidigt været i antipsykotisk kombinationsbehandling.

Den mest behandlingskrævende patientgruppe

Zoomes yderligere ind på ovenstående 19 patienter der har været i behandling med doser af antipsykotisk medicin som overstiger de nationale rekommandationer mere end 10 gange i løbet af 2014, fremgår det af tabel 4, at:

- Mere end halvdelen af patienterne (10 af 19) har en dom til behandling i psykiatrien
- Knap fire ud af fem patienter (15 af de 19) har haft mere end 10 indlæggelser og/eller en samlet indlæggelsestid på mere end et halvt år indenfor de seneste tre år
- 12 af de 19 patienter har i løbet af 2014 været underlagt en eller flere tvangsforanstaltninger
- 7 af de 19 patienter har et aktuelt misbrug
- 6 af de 19 patienter har været selvskadende eller forsøgt selvmord

Tabel 4: Dom til behandling, kontakthypighed/længde, tvang, misbrug og selvskade/selvordsforsøg for de 19 patienter med mere end 10 dagsdoser af antipsykotisk medicin over rekommanderet.

	Dom til behandling		Mere end 10 indlæggelser /og eller en samlet indlæggelsestid på mere end et ½ år indenfor de seneste 3 år		Underlagt en eller flere tvangsforanstaltninger i 2014		Aktuelt misbrug		Selvskade eller forsøg på selvmord	
	ja	nej	ja	nej	ja	nej	ja	nej	ja	nej
Psykiatrien 19 pt.	10	9	15	4	12	7	7	12	6	13

Kilde: MidtEPJ

Som det fremgår, udgør de 19 patienter en særligt ressourcekrævende patientgruppe hvor den normale behandlingsindsats, indbefattende eksempelvis samtalerapi, psykoedukation, adfærdsmæssige og miljømæssige tiltag ofte ikke har den tilstrækkelige effekt. Dette afspejler sig ikke blot i medicinforbruget, men også i omfanget af indlæggelser, et højt antal domme til behandling, hyppige tvangsforanstaltninger, misbrugsproblematikker samt selvskade og forsøg på selvmord.

Konklusion

Der er i de to foregåede årsrapporter ikke blevet identificeret generelle problemstillinger i forhold til brugen af antipsykotisk medicin i Region Midtjylland. Årsrapporterne har dog påpeget områder, hvor kvaliteten har kunnet forbedres. Denne tredje rapport viser, at der fortsat ikke kan identificeres generelle problemstillinger vedrørende brugen af antipsykotisk medicin blandt indlagte patienter i Region Midtjylland.

Rapporten viser derudover, at størstedelen af de unikke patienter, der har været i behandling med antipsykotisk medicin, har fået denne på et somatisk hospital/hospice. Hvad angår døgndoserne, så er størstedelen af disse (ca. 80 %) givet i psykiatrien, mens en mindre andel (ca. 20 %) er givet på et somatisk hospital/hospice.

I alt 104 patienter har i løbet af 2014 været i behandling med doser af antipsykotisk medicin, der overstiger de nationale rekommandationer. 86 af de 104 patienter modtog behandlingen i psykiatrien, mens 18 patienter modtog behandlingen på et somatisk hospital. Særligt 19 kroniske patienter i psykiatrien tegner sig for et stort medicinforbrug, hvilket både indbefatter højere doser af antipsykotisk medicin end de nationale rekommandationer foreskriver, og antipsykotisk kombinationsbehandling. Fælles for de 19 patienter er, at der er tale om svært syge og meget ressourcekrævende patienter i langvarige forløb.

Den løbende monitorering af forbruget af antipsykotisk medicin på hospitalerne i Region Midtjylland vil fortsætte i 2015, ligesom konklusionerne herfra også vil blive samlet i en årsrapport.

-0-